

"Три страшні вороги"...

Іван Капсамун, Олександр Купрієнко, Тетяна Козирєва

Чи позбулися українці комплексів, про які писав Юрій Шевельов у середині ХХ ст.? Оцінюють сучасники

У новорічному номері "Дня" ми запропонували увазі читачів статтю Юрія Шевельова "Москва, Маросейка", яка вперше була надрукована в Бостоні 1954 року. В ній автор окреслює "три страшні вороги", що заважають українському відродженню, — це "Москва", Кочубеївщина і український провінціалізм.

Ми давно говоримо про численні проблеми українсько-історичного контенту. Особливо щодо ставлення влади до політики історичної пам'яті, виховання молоді, вшанування традицій. В цьому напрямку у нас якщо і ухвалюються якісь рішення, то на кшталт перенесення Дня Свободи на День Соборності.

Що не скажеш про росіян. Так збіглося, що 2012-й Росія оголосила Роком російської історії. Це не перше "історичне" рішення російської влади, спрямоване на виховання патріотичної молоді. Були укази і "Про створення при президенті РФ комісії з протидії спробам фальсифікації історії на шкоду інтересам Росії", і "Про відзначення 1150-річчя зародження російської державності" та інші.

Якщо росіяни ухвалюють цілком правильні рішення з погляду інтересів гуманітарної політики Росії (інше питання — як це робиться і що береться за основу), то наша гуманітарна політика не має системного та виховально-патріотичного характеру. Чому? В цьому контексті ми запропонували нашим сучасникам розтлумачити вищезгадані три пункти Юрія Шевельова. Наскільки ці "три вороги", на їхню думку, є актуальними сьогодні?

"УСІ УКРАЇНСЬКІ ПРОБЛЕМИ І НЕВИЗНАЧЕНОСТІ МОЖНА ЗВЕСТИ ДО ЦИХ ТРЬОХ "ВОРОГІВ"

Мирослав Попович, доктор філософських наук, академік НАН України, директор Інституту філософії ім. Г. С. Сковороди:

— Росія сьогодні робить колосальні потуги зв'язати в одне ціле історію таких регіонів, які між собою взагалі ніяк не пов'язані. Чому, скажімо, має радити Року російської історії Татарстан, який ніколи не був її союзником або вірною і підкореною територією? Для Росії — це серйозна проблема. Для України питання історії не є настільки складним, у нас немає

проблем із тим, аби зв'язати історію різних кутків України. Натомість у минулому ми маємо купу неприємних, із сучасної точки зору, проблем, різноманітних етнічних конфліктів між татарами, поляками, євреями, росіянами. Але, зрештою, подібні моменти можна спостерігати в історії кожної нації, вони не роблять Україну винятковою у цьому сенсі і не вимагають великих інтелектуальних зусиль. У Росії ж єдиним шляхом, на якому можна хоча б чогось, хай і фіктивного, але здобути, є шлях євразійства. Євразійство — це той ґрунт, на якому, по суті, і розвивається російська національна ідеологія.

В Україні, як я вже сказав, не існує таких серйозних викликів, але ми чомусь із ганебно низьким ентузіазмом займаємося тими, які постають. Таке враження, що українці не мають уявлення про те, на чому розвивати власний національний потенціал. Хоча я би зарахував сюди не тільки українців, але й кримських татар.

У той час як єдиним українським національним військовим формуванням, що підтримувало зв'язки з німцями, був лише один батальйон "Нахтігаль", цілі дивізії російських вояків-власовців відверто підтримували нацистську армію. Про ці речі потрібно знати абсолютно усім, аби знову не починалося творення історичних монстрів, які, окрім шкоди, нічого позитивного не принесуть. Тому я закликав би постійно звертатися до української історії, яка має бути узгоджена з усіма іншими етнічними чи національними історіями на нашій землі.

Мені часом здається, що, окрім газети "День", більше ніхто не опікується питаннями власне ідентичності українців та їхньої історії. Очевидно, ми маємо створювати умови для публічного обговорення неприємних для нас питань історії. Якщо цим опікуватиметься влада і розв'язуватиме проблеми на свій смак, то за будь-якого політичного керівництва нічого хорошого в результаті не отримаємо. Для нинішніх керівників України пристрасті навколо нації та її історії абсолютно чужі. Правляча партія — власник величезного фінансового і промислового капіталу, якого не цікавлять такі питання. Цим повинні займатися не президенти або прем'єр-міністри, пропонуючи розв'язання тих чи інших історичних питань, а вчені-інтелектуали, публіцисти, наукова громадськість. У цьому відношенні за 2011 рік, окрім скандальної історії з врученням Шевченківської премії Василеві Шклярю, я не побачив жодного цікавого випадку. "Сермяжна правда" полягає у тому, що не потрібно давати за добрий вчинок премію, а за поганий — батога, потрібно створювати умови, за яких провідні фахівці могли б витлумачити суспільству його історію.

Три "вороги" відродження України, про які писав свого часу Юрій Шевельов — Москва, Кочубеївщина і провінціалізм, — існують і сьогодні. Більше того, я наслідую сказати, що усі

українські проблеми і невизначеності можна звести до цих трьох "ворогів". Вони перешкоджатимуть національному розвитку доти, доки ми не ліквідуємо своєї реальної відсталості, провінціалізму та похідних від цього відчуття комплексів, які й породжують історико-культурних монстрів.

"В УКРАЇНІ БУДУЄТЬСЯ РАДЯНСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ"

Владислав ГРИНЕВИЧ, доктор політичних і кандидат історичних наук Інституту політичних та етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України:

— Очевидно, в межах 2012 року — російської історії, росіяни святкуватимуть перемогу над Францією у Вітчизняній війні 1812 року. Для них ця перемога є певною націонал-патріотичною особливістю. Ця подія в усіх джерелах подається як найвищий прояв патріотизму, пов'язаний з російською літературою. В Росії, на відміну від України, надзвичайно велику увагу приділяють політиці пам'яті, особливо історичній складовій процесу. Інша річ — як це робиться і для чого, але досить гостро стоїть питання формування національної російської ідентичності й патріотизму. Його потрібно вирішувати, і росіяни, відповідно, роблять це всіма можливими способами.

В Україні відбувається все з точністю до навпаки: під єдиним гаслом "Назад у майбутнє!" будується радянська ідентичність, яку останнім часом дедалі більше нам нав'язують. Наша сучасна влада фактично загнала себе в пастку — вона абсолютно відмовилася від позиції, на якій наголошував президент Ющенко, вона не є ні демократичною, ні ліберальною владою. На цьому тлі ми бачимо, як російська влада формує російський патріотизм, як вона цим опікується. Подекуди доходить до випадків, коли Росія переслідує за кордоном істориків, які, на її думку, пишуть антиросійські матеріали. Але все ж таки в Росії існує принаймні якийсь процес поступу, формування. В Україні ж відбувається тотальне розкрадання ресурсів і знищення історичного поля самої держави.

Тема Росії надзвичайно широка: це і створення й діяльність молодіжних рухів, зокрема прокремлівського націонал-патріотичного руху "НАШИ", який діє в напрямку формування російської національної ідентичності, не гребуючи тиском на "внутрішніх" і "зовнішніх ворогів", на тих, хто думає інакше. Останнім часом я багато переглядаю російських книжок на воєнну тематику. Мушу сказати, що ця література значно змінилася, вона стала національно орієнтованою, насиченою матеріалами про російський патріотизм. Інакше кажучи, в Росії відбувається потужна зосереджувальна діяльність із формування свого націонал-патріотизму.

Євросоюз, приміром, більшість вважають ліберальною та позбавленою націоналістичних віянь формацією. Але не так давно в Берліні відбувалася дуже цікава виставка, де країни об'єднаної Європи представили свої певні символи, фотографії, які репрезентують ту чи інші країни. Коли ж науковці підбили підсумки виставки, то виявили, що більшість державних символів є націоналістичними в класичному розумінні цього слова. Тобто в Європі, по суті, немає процесу розмивання ідентичності, а навіть навпаки. А між ліберально-націоналістичною Європою і націонал-патріотичною імперською Росією є окрема держава — Україна, в якій абсолютно занедбано все, що пов'язано з національною пам'яттю. На екрані телевізора ми можемо побачити лише українські шаровари та борці, культурне виховання дітей у школах — на примітивно-

му рівні, практично немає якогось патріотичного освітнього напрямку. На тлі надзвичайно потужного формування націонал-патріотизму в Росії та націоналізму в Європі Україна залишається державою з поміткою "самоліквідація".

Коли йдеться про те, що Москва — це один із ворогів українського відродження, багато говорити не доводиться. Це боротьба проти надзвичайно потужного імперського центру.

Як на мене, провінціалізм — не що інше, як синонім малоросійства, один із проявів культурної слабкості, відсутності національної еліти. Тобто внаслідок браку освіти, внаслідок колоніального та постколоніального синдрому люди не розуміють національних інтересів. Звісно, цей феномен відчутно послаблює український рух і державу загалом.

Кочубеївщина ж — це яскравий приклад зрадництва, перехід українських еліт на бік сильнішого, на бік московського імперіалістичного центру. Ми й сьогодні бачимо випадки, коли економічні, культурні й політичні еліти не живуть у тілі української державності та її інтересів, таким чином намагаючись вибороти якісь преференції від Москви. Власне, ким був Кочубей? Це був зрадник (який пізніше став героєм Росії) важливих державних справ, що їх провадив Іван Мазепа; він став символом зрадницьких еліт, які перебігають на бік сильнішого. Під кутом зору української ідеї, історичної пам'яті такі символи, очевидно, доцільно розглядати як зрадницькі. Хоча, з огляду на історичну об'єктивність, для зради було дуже багато передумов, створювалися такі ситуації, що зрадники обирали саме такий варіант перебігу подій.

Водночас українців тут важко звинувачувати. Є приклад Польщі, де існує доволі потужна національна ідея. Але після її приєднання до соціалістичного табору, яким керували з Москви, свідомість громадян зазнала значної радянзації, і еліта так само стояла перед вибором напряму діяльності. Порятунком своєї країни шляхом зради ідеалів соціалізму, який мав широку підтримку серед політичної еліти Польщі, розглядався як щось неприпустиме. Однак у Польщі була католицька церква, яка з гідністю витримала цей шалений тиск радянської влади й стала важливим духовним осередком під час революційних подій 1980 років, коли Польща фактично відродилася.

В Україні, на жаль, настільки ж потужної духовної сили не було, внаслідок чого ми й досі вважаємо Новий рік важливішим за Різдво. Різдво значною мірою взагалі не розуміють як свято, духовне відродження. Хоча зауважити, що Новий рік — це лише примітивна календарна дата, яка не має під собою духовного підґрунтя. Ті дії, "авторитет", яким нинішній Президент намагається привернути увагу суспільства до Різдва, дуже погано спрацьовують. Не дивно, що весь цей комплекс проблем негативно впливає на стан свідомості людей.

"КОМПЛЕКСИ ТІ САМІ, ФОРМИ — ІНШІ"

Тарас ВОЗНЯК, головний редактор культурологічного часопису "І", Львів:

— Зараз ми маємо, на жаль, ті самі українські комплекси, котрі були й того часу. Інша річ, що змінилися їхні форми. Тут є і безсумнівний український провінціалізм, персоналізований у фігури нашого Президента, щодо якого є великі сумніви. По-друге, комплекс кочубеївщини, другорядності, зрадництва, котре тепер процвітає й у Верховній Раді, й в "українському" уряді. Й Москва нікуди не поділася — як сусід, котрий важким пресом тисне на Україну, в тому числі — на тих закомплексованих провінціалів в українській політиці. Це ми бачимо з історії з постійною газовою веремією, котра ніяк не може